

ЗА ПРОЦЕСА НА ОЦЕНЯВАНЕ НА РИСКА КАТО ЧАСТ ОТ РАЗБИРАНЕТО ЗА ВЪТРЕШНИЯ КОНТРОЛ

доц. д-р Васил Божков

Дипломиран експерт-счетоводител

Регистриран одитор

Ключови думи:	Резюме
<p>Вътрешен контрол</p> <p>Компонент на вътрешния контрол</p> <p>Процес за оценяване на риска от страна на предприятието</p> <p>Оценка на риска</p> <p>Управление на риска</p> <p>Бизнес рискове</p> <p>Матрица на риска</p> <p>Риск-регистър</p> <p>Одиторски процедури за оценка на риска</p>	<p>Оценката на риска е двустранен процес от гледна точка на независимите одитори и одитираните предприятия.</p> <p>В предложената статия са разгледани теоретични въпроси и практически насоки по оценяване на риска от страна на предприятието, наричан още „процес на предприятието за оценка на риска“, който е един от компонентите на вътрешния контрол.</p> <p>Специално внимание е отделено на онези бизнес рискове, които биха могли да породят риск от съществени неправилни отчитания, както и на системата за управлението на риска (идентифициране, оценка и измерване, адресиране на рисковете, въвеждане на контролни дейности за смекчаването (ограничаването) и елиминирането им, документиране и мониторинг на процеса).</p> <p>В съответствие с изисванията на МОС 315 (преработен) Идентифициране и оценяване на рисковете от съществени неправилни отчитания чрез получаване на разбиране за предприятието и неговата среда са представени примерни работни документи на одиторски процедури за оценка на риска (проучващи запитвания, текущо наблюдение и фактическа проверка на документи), които да подпомогнат одиторите в процеса на документиране на този съществен компонент на вътрешния контрол.</p>

Въведение

Международният одиторски стандарт (МОС) 315 (преработен) *Идентифициране и оценяване на рисковете от съществени неправилни отчитания чрез получаване на разбиране за предприятието и неговата*

среда (в сила за одити на финансови отчети за периоди, завършващи на или след 15 декември 2013 г.) разделя вътрешния контрол¹ на предприятието на компоненти с цел предоставяне на полезна рамка за одиторите при преценката на отражението на различните аспекти на вътрешния контрол на предприятието върху одита².

Процесът на оценяване на риска от страна на предприятието е един от тези компоненти. Някои автори го наричат „процедури за оценка на риска“³. За него одиторът трябва да получи разбиране дали в предприятието съществува процес за: (вж. цит. МОС 315.15)

- идентифициране на бизнес рисковете, имащи отношение към целите на финансовото отчитане;
- оценка на значимостта на рисковете;
- оценка на вероятността от тяхното възникване; и
- вземане на решения относно действия за адресиране на тези рискове (вж. МОС 315, пар. А79).

Възникналите в последно време драматични промени, породени от нови национални, регионални и глобални бизнес рискове (здравни пандемии (напр. разпространението на COVID-19), природни катаклизми, търговски и ценови „войни“ и др.), пораждат необходимостта от засилено внимание върху процеса за оценка на риска от страна на предприятието и системата за управление на риска.

Начините, по които този процес се осъществява, варират в зависимост от големината и сложността на организацията. В последните години много от предприятията въвеждат в дейността си системи за управление на качеството⁴, които изискват да се планират и прилагат действия за овладяване на рисковете и възможностите, при което специално внимание се отделя на адресирането на рисковете.

Поради липса на финансови и човешки ресурси за управлението на този процес или поради negliжиране на значението му малките предприятия не отдават нужното внимание на този процес. Собственикът – управител,⁵ често изпълнява функции, свързани с

¹ Терминът „вътрешен контрол“ по смисъла на МОС 315 има по-широко значение от контролните дейности, взети сами по себе си, като например: разделяне на задълженията, оторизация и равнение на сметки и други.

² Вж: *Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги, издание 2018* на International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), публикувано от International Federation of Accountants (IFAC) през м. декември 2018 г. на англ. език, преведено на български език от ИДЕС, Part 1.

Вж. също Ръководство за използване на Международните одиторски стандарти при одита на малки и средни предприятия. Том 1 – Основни концепции. Второ издание на Международната федерация на счетоводителите (МФС). 2010, превод на български език от ИДЕС, 2011, с. 63 и следващи (вж. интернет страницата на МФС – www.ifac.org).

³ Петкова, Даниела. Идентифициране и оценяване на рискове от съществени неправилни отитания и определяне на подходяща одиторска стратегия в отговор на оценените рискове. Практически насоки – МОС 315 и МОС 330. Семинар – 2018 г., ИДЕС, с. 12.

⁴ Вж. БДС ISO 9001:2015. https://www.bds-bg.org/bg/standard/?natstandard_document_id=75705

⁵ Този термин се отнася до собствениците на предприятието, ангажирани с ръководенето на ежедневните дела на същото предприятие. Много често собствеикът – управител, може да бъде също и лицето, натоварено с общото управление.

всички или няколко от компонентите на вътрешния контрол. Той може да има познания за цялостната дейност, но процесът на оценяването на риска е свързан и с въвеждането на контролни дейности, които могат да бъдат заобиколени или пренебрегнати от него поради по-малко структурираната система за вътрешен контрол.

Одиторът трябва да има предвид това, когато идентифицира рисковете от съществени неправилни отчитания, дължащи се на измама.

Всичко това до голяма степен определи темата на настоящата статия – процедурите за оценка на риска и целта – да подпомогне както одиторите, така и предприятията за установяване и разбиране на процеса на оценка на риска и на резултатите от него.

Процесът на предприятието за оценка на риска като компонент на вътрешния контрол. Бизнес рискове

Процесът на предприятието за оценка на риска (*Entity's risk assessment process*) най-общо представлява идентифициране, оценка и противодействие на бизнес рисковете чрез въвеждане на контролни дейности. Предприятието внедрява контроли, за да осигури разумна степен на сигурност, че ще постигне поставените цели. Тези цели и следователно контролите са свързани с финансовото отчитане, операциите и спазването на изискванията.

Върху целите и стратегиите на предприятието и тяхното постигане и изпълнение влияние оказват **бизнес рисковете**, които могат да породят **риск от съществени неправилни отчитания (РСНО)**. Познаването на целите и стратегиите на предприятието и онези бизнес рискове, които могат да породят РСНО, ще осигури възможност за адекватна оценка на процеса на предприятието за оценка на риска.

Връзката между цели и стратегии и бизнес рисковете, пораждащи РСНО, е представена в следващата схема (фиг. 1):

Фиг. 1 – Връзка между цели, стратегии и бизнес рискове

Бизнес рискът (*Business risk*) се определя като „риск, възникващ в резултат на важни условия, събития, обстоятелства, действия или бездействия, които биха могли да се отразят неблагоприятно върху способността на предприятието да постигне целите си и да изпълни стратегиите си, или риск, възникващ в резултат на неподходящо определени цели и стратегии“ (вж. МОС 315.4). Той е по-широкообхватен от РСНО във финансовите отчети и може да възникне в резултат на промени или сложност на операциите

Разбирането за бизнес рисковете е предпоставка за идентифициране на РСНО, тъй като повечето бизнес рискове имат финансови последици и следователно влияят върху финансовите отчети.

Бизнес риск може да породи РСНО за класове сделки и операции, салда по сметки и оповестявания на ниво твърдение за вярност или на ниво финансов отчет. Това обаче зависи от конкретните обстоятелства, свързани с предприятието. Например бизнес риск, който възниква вследствие на намаляваща клиентска база, може да повиши риска от съществени отклонения, свързани с оценката на вземанията (вж. МОС 315, пар. А41). Възможно е бизнес рисковете да действат в комбинация, което би имало дългосрочни последици за предприятието (например икономика в рецесия съчетано със загуба на клиенти).

Възможността бизнес риск да доведе до РСНО следва да се разглежда в светлината на свързаните с предприятието обстоятелства. В теорията и практиката се предлагат различни класификации на бизнес рисковете в зависимост от конкретните фактори и обстоятелства, пораждащи възникването им. Най-общо те могат да се разделят на:

- а) външни, които, от своя страна, могат да бъдат класифицирани като: социални, културни, политически, правни, финансови, технологични, икономически, стратегически, оперативни, природни, рискове от физическа опасност и др.; и
- б) вътрешни, включващи: управлението, структурата, ресурсите (материални и човешки), ролите и отговорностите на организацията.

В систематизиран вид възможни бизнес рискове и съответните контролни дейности са представени в следващата таблица (табл. 1)⁶:

⁶ Вж. също: Кои са 10-те топ бизнес рискове? 17 Януари 2019. <https://www.tbmagazine.net/statia/koi-sa-10-te-top-biznes-riskove.html>; The Top 50 BUSINESS RISKS and how to manage them <https://www.stakeholdermap.com/risk/business-risk.html>

Таблица 1

№ по ред	Възможни бизнес рискове	План за действие, контролни дейности
1.	Глобални, регионални или национални здравни епидемии и пандемии	<ol style="list-style-type: none"> 1. Използване на компенсационни механизми, предоставени от правителството (помощи, кредити и други стимули) 2. Застраховане срещу спад в приходите или спиране на производството 3. Пренасочване по възможност на ресурси в дейности, които създават нови възможности (например производство на защитни и предпазни средства, оборудване или храни) 4. Коопериране на доставките и производството за намаляване на разходите 5. Пренасочване на персонала в дейности по поддръжка, ремонт и обновяване на сгради, машини и оборудване или други подобни дейности 6. Използване на отпуски (платени и неплатени) или подписване на споразумения за временно намаляване на заплатите с персонала в периода на епидемията
2.	Война, военни конфликти, терористични актове	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прехвърляне на част или цялата дейност в други райони, незасегнати от конфликта 2. Съхраняване на най-важните дълготрайни активи и материални запаси в сигурни складови помещения 3. Разработване на процедура за евакуация на служителите в случаите на непосредствена физическа заплаха 4. Процедура за докладване на инциденти 5. Застраховане
3.	Влошаване на общата икономическа и политическа обстановка в страната	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промяна на бизнес планове 2. Преразглеждане на стратегия за развитие 3. Актуализиране и преглед на плановете за непредвидени случаи 4. Диверсифициране на пазари, клиенти, доставчици 5. Планове за прехвърляне дейността в страни със стабилна политическа обстановка и икономика 6. Запазване на ключов персонал 7. Замразяване на инвестиции, изискващи много финансови средства за реализирането им или на инвестиции с по-висок риск
4.	Промени в приложимата обща рамка за финансово отчитане и приложимото законодателство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обучение на счетоводния персонал 2. Консултации с одитор 3. Консултации с експерти 4. Актуализиране на счетоводния софтуер

5.	Спазване на закони, нормативни актове и правителствени политики, засягащи дейността на дружеството	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поддържане и използване на програмни продукти и книжни издания с актуалната нормативна база 2. Активно участие в публичните обсъждания по отношение планирани промени в нормативната уредба, касаеща дейността на дружеството 3. Използване на услугите на консултантски фирми 4. Редовни консултации и обсъждане на нови или променени нормативни изисквания с правния отдел на предприятието
6.	Грешна бизнес стратегия	<ol style="list-style-type: none"> 1. Установяване на ясни цели и стратегии 2. Промяна на целите и стратегиите 3. Редовно преразглеждане на стратегията и актуализирането ѝ съгласно пазарните условия и промени
7.	Промяна на валутните курсове	<ol style="list-style-type: none"> 1. Предоговаряне на договорите във валути със стабилен валутен курс 2. Използване на бартерни сделки 3. Фиксиране на курса чрез сключване на предварителни договори за обмяна на валута 4. Застраховка срещу рискове от промяна във валутните курсове 5. Използване на специализирани FOREX продукти
8.	Увеличение на инфлацията	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промяна на складовите наличности на материални запаси 2. Търсене на алтернативни доставчици
9.	Значителни промени и развития в отрасъла (технологично и продуктово развитие)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промяна и ускоряване на развойната дейност 2. Промени в плана за инвестиции 3. Сключване на договори с високо квалифициран персонал 4. Търсене на експертни решения от консултанти в отрасъла
10.	Засилване на конкуренцията в отрасъла	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промяна на маркетинговата стратегия 2. Търсене на нови клиенти 3. Актуализация на цените
11.	Разширяване на бизнеса	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промяна на оценките за търсенето 2. Промяна на маркетинговите планове 3. Контрол и преглед на бюджетите и инвестициите
12.	Честа промяна на цените на суровини и материали	<ol style="list-style-type: none"> 1. Изготвяне на стратегия за групите суровини и материали, подложени на чести ценови промени 2. Мониторинг и проследяване на ценовите тенденции 3. Оптимизиране на запасите след извършване на анализ на ползите и разходите от увеличение (при очакван спад в цените) или намаление (при очаквано повишение на цените) на запасите от суровини и материали

13.	а) Некоректни клиенти – забавяне на плащания, неплащане, промяна на условия по договори б) Фалит и несъстоятелност на клиенти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Изваждане от списъка с одобрени клиенти 2. Преговори с клиентите и сключване на нови или допълнителни споразумения 3. Установяване на лимити по конкретни клиенти съгласно финансовата им история 4. Промяна на утвърдени срокове за плащане или увеличаване на авансовите плащания 5. Избягване на зависимостта от малко на брой клиенти с голям дял в продажбите и преход към по-голям брой клиенти с по-малък дял в продажбите 6. Периодичен мониторинг на вземанията и подобряване на аналитичната отчетност 7. Завеждане на съдебни дела 8. Използване на услугите на колекторски фирми 9. Сключване на договори за цесия
14.	Намаляване на удовлетвореността на клиентите	<ol style="list-style-type: none"> 1. Идентифициране на източниците на проблема – трудно е да се прави бизнес с предприятието или продуктите (услугите) са с влошено качество 2. Използване на софтуер за управление на взаимоотношенията с клиентите 3. Преглед на качеството на продуктите (услугите) и увеличаване на контрола на качеството 4. Провеждане на анкети с клиентите 5. Обучение на персонала, зает с продажбите
15.	а) Некоректни доставчици – забавяне на доставки или промяна на условия по договори б) Фалит и несъстоятелност на доставчици	<ol style="list-style-type: none"> 1. Изваждане от списъка с одобрени доставчици 2. Разширяване на кръга на одобрените доставчици 3. Подобряване на процедурите за проверка на финансовата история на доставчиците, включително разширяване на външните източници на информация за доставчиците 4. Завеждане на съдебни дела към доставчици по аванси
16.	Новите продукти не отговарят на очакванията на потребителите или съществуват продукти, трудни за продаване	<ol style="list-style-type: none"> 1. Идентифициране на силни и слаби страни на продукта с цел подобрене. 2. Промяна в маркетинговия план и рекламата 3. Провеждане на допълнително обучение на персонала, зает с продажбите 4. Анализ на това дали се продава на правилния пазар и правилните клиенти
17.	Съдебни дела срещу предприятието	<ol style="list-style-type: none"> 1. Намаляване на споровете по договори чрез използване на стандартни срокове и условия по договорите 2. Използване юридически консултации от съществуващ в предприятието правен отдел или от външни фирми 3. Съгласуване на договорите с правния отдел или външна правна кантора 4. Разширяване и подобряване на обучението на служители, ангажирани с изготвянето на договори 5. Застраховане срещу рискове от съдебни дела

18.	Промислен и търговски шпионаж	<ol style="list-style-type: none"> 1. Въвеждане на ефективна политика за сигурност – като забраняване на споделянето на пароли и носене на собствени устройства за записване на данни на работа 2. Поддържане на ефективна политика за достъп до данните 3. Защиаване на критичната ИТ инфраструктура – използване на пароли за достъп, антивирусни програми, програми за неутрализиране на зловреден софтуер, използване на криптирана връзка и протоколи за сигурност, криптиране на информацията 4. Съхраняване на ценна информация на хартиен носител в каси и сейфове с ограничен достъп 5. Обучение на персонала на основните практики за сигурност, които трябва да спазват в ежедневната си работа – като например заключване на екрана на компютъра, ако не се използва или е без надзор за определено време, използване на сигурни пароли 6. Проследяване на активността на служителите относно контактите им със съмнителни лица 7. Видеонаблюдение и преглед на кореспонденцията на работното място
19.	Кражба, присвояване или неправомерно използване на търговска марка и други подобни посегателства върху дейността	<ol style="list-style-type: none"> 1. Извършване на регистрация по запазване на търговската марка 2. Маркиране на всички продукти или услуги със знака на търговската марка 3. Създаване на предпазни защити, които идентифицират уникалността на изделието 4. Завеждане на съдебни дела
20.	Кражби на активи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застраховане 2. Разширяване на видеонаблюдението 3. Увеличение на физическата охрана 4. Възлагане на охраната на външни фирми 5. Физическо „застопоряване на активи”
21.	Погиване на активи, включително от природни бедствия (пожари, наводнения, земетресения)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застраховане 2. Съобразяване и прилагане на правила за аварийна безопасност 3. Въвеждане на системи за ранно предупреждение и противодействие – противопожарни аларми и системи за разпръскване на вода 4. Идентифициране на природните рискове и измерване на уязвимостта към тях 5. Следене на прогнозите за бъдещи природни бедствия с оглед предприемане на спешни мерки за предпазване и съхранение на активите

22.	Повреди на ключови активи за дейността на предприятието	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спазване на препоръчаните срокове за поддръжка и обслужване на активите 2. Поддържане на наличност от резервни части 3. Обучение на персонала, зает с обслужването и ремонта на дълготрайни активи 4. Обучение на персонала за безопасна и правилна работа с машини, съоръжения и оборудване 5. Сключване на договор с обслужваща фирма, която да е на разположение 24 часа в денонощието
23.	Ограничаване или прекъсване на процеса на доставка на ел. енергия, вода, природен газ (по независещи от предприятието причини)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Използване на генератори за производство на ел. енергия – дизелови, бензинови, ветрогенератори, използване на слънчева енергия и др. 2. Използване на собствени водоизточници или използване на големи резервоари за съхранение на вода 3. Преместване на производството на места, където няма ограничения или прекъсванията на доставките са по-редки (например в селските райони рискът е много по-голям или на местата с остаряла инфраструктура) 4. Промяна на продуктите и/или процесите и намаляване на зависимостта от ел. енергия или вода (преход към ниско енергоемки и водоемки продукти и процеси)
24.	Липса на достатъчно работно пространство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обмисляне на гъвкаво работно време – работа на смени или работа от вкъщи 2. Наем на нови офис площи 3. Преместване на ново работно място
25.	Текучество на кадри или липса на кадри	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наемане и обучение на нови кадри 2. Използване на системи за поощрения и бонуси 3. Подобряване на условията на труд 4. Провеждане на анкети и събеседване с персонала за идентифициране на проблеми 5. Преглед на заплащането в конкурентни фирми и отрасли
26.	Липса на достатъчно умения, квалификация и способности на персонала	<ol style="list-style-type: none"> 1. Използване на правителствени програми или специализирани фирми за обучение и повишаване на квалификацията на персонала 2. Обучение на работното място от служители с необходимите умения 3. Автоматизиране на процесите на работа, с оглед намаляване на ефекта на човешкия фактор 4. Аутсорсинг на определени дейности 5. Ежегодни събеседвания и оценка на персонала

27.	Осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ежедневен инструктаж 2. Правила за работа с машини и съоръжения в производствените помещения 3. Обучение по въпроси, свързани с безопасни условия на труд 4. Осигуряване на работни и предпазни облекла, достъп до вода, работа вкъщи при лошо време, осигуряване на транспорт 5. Провеждане на редовни прегледи от Служба по трудова медицина 6. Разработване на процедури за докладване на инциденти
28.	Непозволено проникване в информационната система и сигурност на данните, кражба на данни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Използване на пароли за достъп, антивирусни програми, програми за неутрализиране на зловреден софтуер, използване на криптирана връзка и протоколи за сигурност, криптиране на информацията 2. Наемане на ИТ фирма за разрешаване на проблеми със сигурността, включително провеждане на одит на сигурността 3. Дефиниране на нива на достъп на служителите според длъжностната им характеристика 4. Ежедневна проверка на ИТ системите за неоторизиран достъп 5. Ограничаване на достъпа до вътрешната мрежа през интернет
29.	Срив на информационната система	<ol style="list-style-type: none"> 1. Архивиране на информационната система 2. Процедура за възстановяване на работоспособността на информационната система 3. Използване на услугите на външни фирми, специализирани в дейността
30.	Изтичане на поверителна информация от фирмата	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промени в Правилата за етично поведение 2. Периодично обучение по етично поведение 3. Завеждане на съдебни иски
31.	а) Получаване на актуална счетоводна информация б) Възможност за съществуване на неотразени операции	<ol style="list-style-type: none"> 1. Осигуряване на необходимия информационен поток към счетоводното звено; 2. Навременност на подаваната към счетоводното звено информация 3. Ежедневно осчетоводяване на всички операции съобразно нормативните изисквания и възприетата счетоводна политика 4. Ежедневно изготвяне на баланс и аналитична оборотна ведомост и активно участие при изготвяне на ежедневните справки 5. Програмни продукти за автоматизиране на процесите, систематизиране на информацията, улесняване достъпа на данните от първичните документи 6. Ежемесечен преглед от ръководството

32.	Съхранение на счетоводната информация	1. Надеждно съхраняване на хартиените носители в метални каси 2. Пароли на архивите 3. Архивиране на преносими носители, които също се съхраняват в метални каси 4. Ясни и точни процедури за архивиране и разархивиране
-----	---------------------------------------	---

Ръководството на предприятието трябва да идентифицира, оцени и адресира бизнес рисковете, т.е. да даде отговор във вид на определена контролна дейност за предотвратяване на риска.

Процедури за оценка на риска

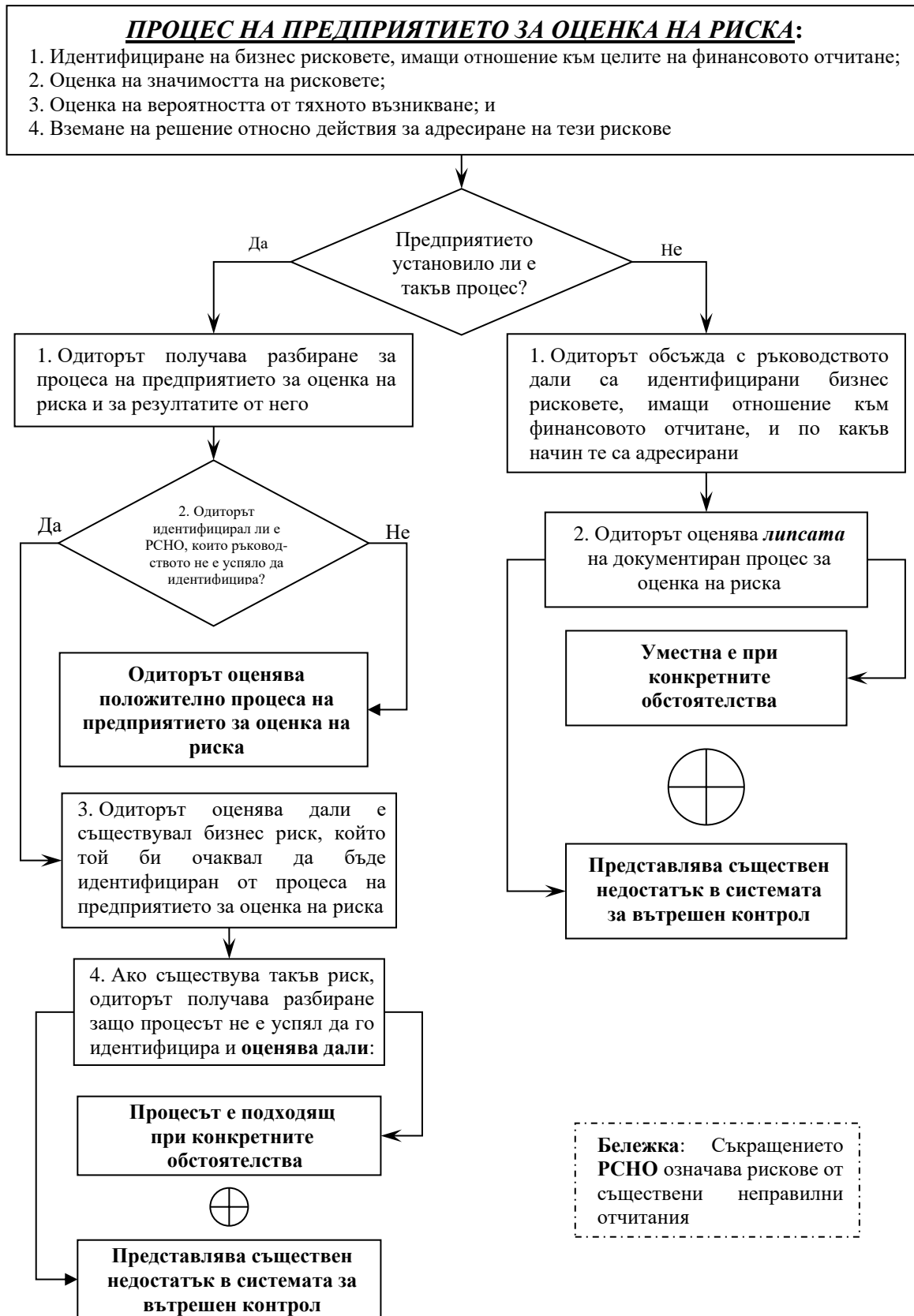
Одиторът трябва да придобие разбиране за това дали съществува процес на предприятието за оценка на риска. Одиторските процедури тук може да се представят схематично по следния начин: (вж. фиг. 2)

Схемата (фиг. 2) описва последователността на одиторските процедури относно процеса на предприятието за оценка на риска. Този процес зависи от характера, размера и сложността му. За целите на финансовото отчитане той представлява начина, по който ръководството:

- идентифицира бизнес рисковете, съществени за изготвянето на финансови отчети в съответствие с приложимата за предприятието обща рамка за финансово отчитане;
- оценява тяхното значение и вероятността от възникването им; и
- взема решения за адресирането и управлението им и как да оценява съответно резултатите.

Процесът за оценка на риска може да адресира начина, по който предприятието разглежда възможността за съществуване на неотразени операции или идентифицира и анализира съществените приблизителни оценки, отразени във финансовите отчети. Ако този процес е подходящ (по преценка на одитора) при съществуващите обстоятелства, той подпомага одитора при идентифицирането на РСНО.

Установяването на процеса по оценка на риска от страна на предприятието означава документиране и документални следи, свързани с въвеждането, прилагането и ефективността на тази контролна дейност. Както се вижда от схемата (фиг. 2), тук съществуват две възможности:

Фиг. 2 – Процес на предприятието за оценка на риска

* Символът \oplus , използван в схемата, означава „или“

1. Предприятието е установило процес за оценка на риска:

При тази ситуация одиторът получава разбиране за процеса и за резултатите от него. Ако той идентифицира РСНО, които ръководството не е успяло да идентифицира, следва да се оцени дали това е бил риск от тип, който би очаквал да бъде идентифициран от процеса. При наличие на такъв риск одиторът трябва да получи разбиране защо процесът не е успял да го идентифицира, като прилага проучващи записвания към лицата, отговорни за процеса, и оценява дали:

- процесът е подходящ при конкретните обстоятелства; или
- е налице съществен недостатък във вътрешния контрол по отношение на процеса на предприятието за оценка на риска.

2. Предприятието не е установило процес за оценка на риска или прилага „несистематичен“ процес:

При този случай одиторът обсъжда с ръководството дали са идентифицирани бизнес рисковете, имащи отношение към финансовото отчитане, и по какъв начин са адресирани. След това прави заключение дали липсата на документиран процес за оценка на риска:

- е уместна при конкретните обстоятелства; или
- представлява съществен недостатък в системата за вътрешен контрол.

Ако при запознаването с процеса и неговите резултати не са идентифицирани РСНО, които не са определени от предприятието, или се прецени, че процесът е подходящ при конкретните обстоятелства, одиторът дава положителна оценка на контролната процедура и определя нивото на риска съобразно използваната от него скала за този контрол.

Недостатък във вътрешния контрол е налице, когато:

- а) контролът е разработен, приложен или функционира по начин, който не е в състояние да предотврати или своевременно да разкрие или коригира несъответствия във финансовия отчет; или
- б) липсва контрол, който е необходим за предотвратяване или своевременно разкриване и коригиране на отклонения във финансовите отчети.

Съществен недостатък във вътрешния контрол е недостатък или комбинация от недостатъци във вътрешния контрол, които по професионалната преценка на одитора са от такава важност, че се налага да се обърне внимание на лицата, натоварени с общото управление, напр. идентифициране от страна на одитора на съществен риск (вкл. от измама), който процесът от страна на предприятието не е успял да установи, или идентифициране на рискове, които не са покрити с подходяща контролна дейност.

Ако се прецени, че има съществен недостатък, тогава одиторът не може да разчита на контролите и в областите, където е идентифициран РСНО, ще трябва да се изпълнят повече процедури по същество или да

се увеличи размерът на извадките. Освен това одиторът трябва да спази изискванията и на МОС 265 *Комуникации на недостатъци във вътрешния контрол с лицата, натоварени с общо управление и с ръководството* (в сила за одити на финансови отчети за периоди, започващи на или след 15 декември 2009 г.)⁷ и да комуникира своевременно в писмена форма съществените недостатъци във вътрешния контрол, идентифицирани по време на одита.

Както се поясни, в малките предприятия често няма установен процес за оценка на риска, а идентификацията на рисковете се осъществява чрез прякото участие на ръководството в дейността. Независимо от обстоятелствата следва да се отправят проучващи запитвания относно идентифицирането и адресирането на рискове от ръководството.

В Приложение 1 – Компоненти на вътрешния контрол от МОС 315 (т. 4) са описани бизнес рисковете, които могат да възникнат или да се променят поради изброените по-долу обстоятелства: (вж. табл. 2).

В Приложение 2 – Условия и събития, които могат да бъдат индикатор за рискове от съществени неправилни отчитания, от МОС 315 е включен полезен списък с възможни условия и събития, които могат да са указание за наличието на рискове от съществени отклонения.

Разглеждането на процедурите по оценка на риска по-нататък (вж. фиг. 2 в началото) ще продължи в по-широк контекст, за да осигури връзка с примерните данни в следващите одиторски процедури (Документи 1 до 3).

Таблица 2

Обстоятелства	Бизнес рисковете, съществени за надеждното финансово отчитане
Промени в оперативната среда	Промените в регулаторната или оперативната среда могат да доведат до промени в натиска от конкуренти и съществено различни рискове
Нов персонал	Новият персонал може да има друг фокус върху или разбиране за вътрешния контрол
Нови или обновени информационни системи	Съществените и бързи промени в информационните системи могат да променят риска, свързан с вътрешния контрол
Бърз растеж	Значителното и бързо разширяване на дейността може да ограничи контролите и да увеличи риска от провал в тяхното действие

⁷ Вж: Цит. Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги, част 1.

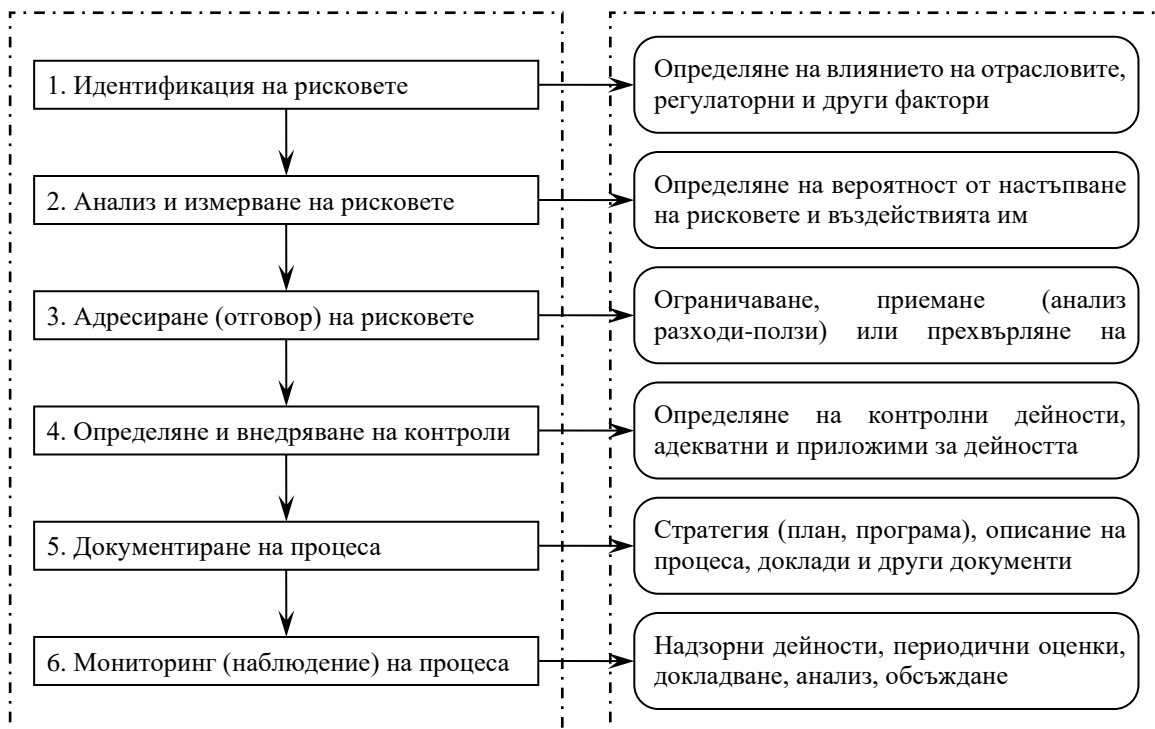
Нова технология	Въвеждането на нови технологии в производствените процеси или информационни системи може да промени риска, свързан с вътрешния контрол
Нови бизнес модели, продукти или дейности	Навлизането в бизнес области или сделки и операции, с които предприятието има малък опит, може да породии нови рискове, свързани с вътрешния контрол
Корпоративни реструктурирания	Преструктуриранията могат да бъдат съпроводени със съкращения на персонал и промени в надзора и разделението на задълженията, което може да промени риска, свързан с вътрешния контрол
Разширени дейности в чужбина	Разширението или придобиването на дейности в чужбина носят нови и често уникални рискове, които могат да се отразят върху вътрешния контрол, като например допълнителни или променени рискове в резултат на валутни операции
Нови счетоводни трактовки	Възприемането на нови счетоводни принципи или промени в счетоводните принципи може да се отрази на рисковете при изготвянето на финансовия отчет

Установената и функционираща система за управление на риска може да бъде представена по следния начин (вж. фиг. 3). В следващата схема (фиг. 4) процесът на управлението на риска е представен според БДС ISO 31000 *Управление на риска. Принципи и указания*.⁸

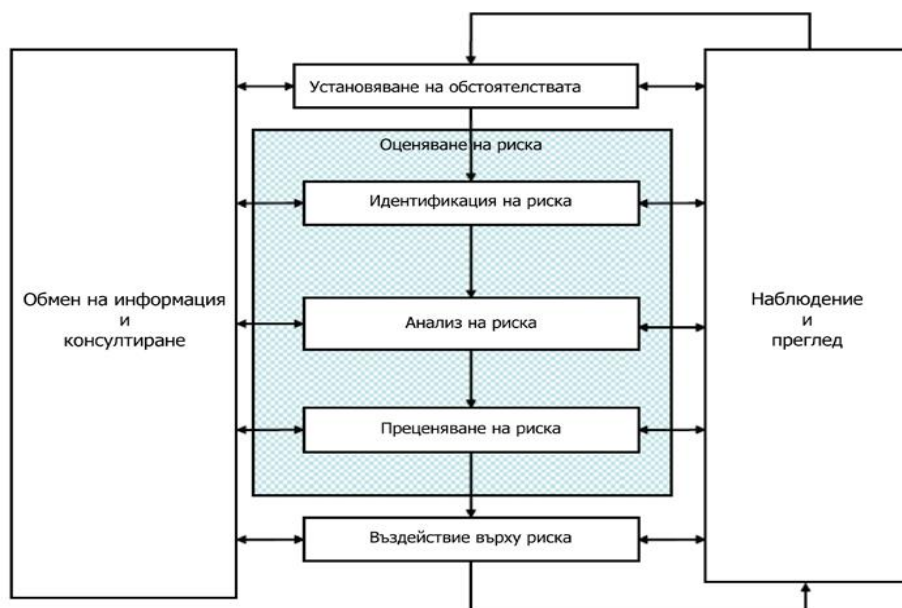
Както се вижда, **оценката на риска** по Стандарта включва първите три елемента от процеса за оценка на риска от страна на предприятието, а **въздействието върху риска** представлява четвъртият елемент на процеса.

Анализът на риска по същество е „количествена оценка” на риска, установена чрез формулата *елемент 2 x елемент 3* от процеса (вж. фиг. 2), а **преценяването на риска** може да се представи като „качествена оценка” на риска, изразена чрез различни скали, които се влияят от стойността на „количествената оценка”. Качествената оценка на рисковете позволява тяхното степенуване по важност за предприятието и определяне (за всеки отделен риск) дали да бъдат приети или трансферирани.

⁸ Вж. БДС ISO 31000 „Управление на риска. Принципи и указания“. <https://www.bds-bg.org/>, с. 6.

Фиг. 3 – Управление на риска

Фиг. 4 – Процес на управление на риска (съгласно БДС ISO 31000)⁹

(Следва продължение...)

⁹ Термините, използвани в схемата, са пояснени в Ръководство 73 на ISO „Управление на риска. Речник (вж. цит. БДС ISO 31000 „Управление на риска. Принципи и указания. <https://www.bds-bg.org/>, с. 4.